

Zo ging dat ...

... in Herk-de-Stad: aanstelling van een pestmeester in 1623 en 1624

Het verslagregister van de beraadslagingen van de stadsmagistraat van Herk-de-Stad voor de eerste helft van de zeventiende¹ eeuw leert ons dat het stadje in 1623 en 1624 door een dodelijke en besmettelijke ziekte geteisterd werd. De maatregelen die het stadsbestuur nam, en die voor een deel teruggingen op bepalingen uit de middeleeuwse stadskeuren, verschilden merkwaardig weinig van de maatregelen waarmee onze overheid drie eeuwen later het coronavirus aanpakt.

In de eerste plaats leren de aantekeningen in het register ons dat het stadsbestuur het in december 1623 een goed idee vond om *meester* Liebrecht Huveneers, die in Heusden woonde en als *pestmeester* bekend stond, naar Herk te halen.

Op 17 december 1623 sloot het stadsbestuur, dat vertegenwoordigd werd door burgemeester Theodericus Palmarts, raadslid Johannes Hermans en stadssecretaris Taelmans, met de pestmeester uit Heusden een akkoord dat inhield dat hij gedurende twee maanden in het *gasthuys* in Herk-de-Stad zijn intrek zou nemen. Daar zou hij op kosten van de stad *syn logijs* genieten en vrij mogen *uuyt ende ingaen*. De stad zou hem daar vuur, *cost ende dranck* bezorgen en hem voor twee maanden honderd gulden² loon en twee *pattacons*³ drinkgeld betalen.

In ruil, en zonder om meer betalingen te vragen, zou Huveneers zijn best doen om *allen die gheene die mette gave Godts sullen besmet sijn, reijcke ende arme*, te genezen. Woningen waarin voor zijn aanstelling een besmette persoon gewoond had, of waarin hij een besmette persoon zou aantreffen, moest hij *reynighen*. Al zijn werk voor het genezen van zieke Herkenaren, zijn *visiten* en de kosten van de *substantien* die hij voor de genezing van zijn patiënten zou nodig hebben, waren in zijn loon inbegrepen.

Op korte termijn leidde het optreden van de pestmeester niet tot de uitroeiing van de ziekte. Op 16 april 1624 zag het stadsbestuur zich immers verplicht een nieuwe overeenkomst met hem aan te gaan. Deze keer werd er meer gedetailleerd genoteerd welke diensten de stad van hem verwachtte, en wat hij van de stad en haar inwoners mocht verwachten.

Op 16 april was de voltallige stadsmagistraat - *scholtis, schepenen, borghemeester ende raede* - aanwezig toen het nieuwe akkoord met de pestmeester in het stadhuis officieel werd bekrachtigd. Deze keer was afgesproken dat de pestmeester zijn diensten gedurende minstens drie jaren aan de Herkenaren ter beschikking zou stellen, en dat niet alleen de hijzelf, maar ook zijn echtgenote de volgende jaren in Herk-de-Stad zouden verblijven. Zij zouden niet alleen de inwoners

¹ Rijksarchief Hasselt, *Archief van het stadsbestuur van Herk-de-Stad*, nr. 7.

² Geldbedragen werden in de zeventiende en de achttiende eeuw vastgesteld in guldens, stuivers en oorden. Een gulden was 20 stuivers waard, en in een stuiver gingen vier oorden.

³ De patagon is een zware zilveren munt, waarvan de waarde in de regel op vier gulden rekenmunt was vastgesteld.

van het stadje, maar ook de mensen van de buitingen, van de gehuchten van Herk-de-Stad dus⁴, *bystaen ende cureren* als zij besmet zouden raken. De kosten voor de geneesmiddelen *ende droguen* die hij daarvoor nodig zou hebben, moest hij op eigen kosten aanschaffen, zonder die aan zijn patiënten te mogen doorrekenen.

De echtgenote Huveneers zou gedurende hun verblijf in Herk-de-Stad haar *professie* van vroedvrouw uitoefenen.

Ingeval er in de buitingen iemand ziek werd, *ende die assistentie des meesters vandoen zou hebben*, dan mocht die de pestmeester met een kar of anderszins laten ophalen. Uiterlijk diezelfde avond zou de meester weer in de stad moeten zijn. Slechts in *uuytersten noot* en na voorgaande kennisgeving mocht de pestmeester 's nachts buiten de stad blijven. Buiten Herk-de-Stad en zijn gehuchten mocht hij niemand *visiteren* noch *cureren*.

De woningen waarin een besmette persoon verbleven had, moest hij *sonder eenighen salaris* zuiveren en uitroken. Inwoners die wilden dat hij daarvoor *riekende kruiden* zou gebruiken, moesten hem die op eigen kosten leveren.

In ruil voor al die diensten zouden Huveneers en zijn echtgenote door de stad gelogeerd worden. Daarvoor zou men *die nootsaekelycke commoditeyt iersdachs repareren ende in goeden staet stellen*. In afwachting dat het koppel *sich totte menagie sal gedisponeert hebben*, zou het stadsbestuur hen nog *thien oft twelff daghen* in hun huidige woonplaats van *cost, dranck ende brandinghe* voorzien.

Jaarlijks zou hij uit de stadskas 100 gulden krijgen. Dat bedrag - verhoudingsgewijs een stuk minder dus dan de 100 gulden voor twee maanden die hij in december 1623 had weten te bedingen - zou hem naar zijn keuze jaarlijks of in halfjaarlijkse of driemaandelijkse schijven betaald worden. Uit de kas van de armentafel zou hem jaarlijks vier mud⁵ koren bezorgd worden. Om zeker te zijn dat de stedelijke pestmeester en vroedvrouw herkenbaar zouden zijn en een zekere voornaamheid zouden uitstralen zou het stadsbestuur hem om de drie jaren *eenen nieuwen mantel* geven, en haar *een nieuwe huijcke* of kapmantel, *costende tsamen vyffendertich guldens*.

Gedurende drie jaren zou Huveneers vrijgesteld zijn van wachtopdrachten, van bijdragen in de stedelijke *schattinghe* (belasting op woningen, landerijen en vee) en van *alle stadts-servituten*.

Iedere volwassene die hij zou genezen mocht hij vier gulden aanrekenen, en de kinderen - dat wil zeggen zij die nog te jong waren om het H. Sacrament des autars te nutten - twee gulden. Voor het verzorgen van patiënten die ondanks zijn

goede zorgen toch stierven, mocht hij niets aanrekenen. Ook de armen die van de steun van de armentafel of van de tafel van de Heilige-Geest leefden, mocht hij niets aanrekenen. Wanneer hij bij het ziekbed geroepen werd van iemand die niet geïnfecteerd bleek, dan mocht hij daarvoor een muntstuk aanrekenen dat in die periode in Herk-de-Stad een *copstuck* genoemd werd. Meer gegevens die zouden toelaten die munt te identificeren geeft de tekst niet. Voor kinderen mocht hij de helft daarvan aanrekenen en armen moest hij ook in dit geval gratis helpen.

Nadat deze overeenkomst in het register van de besluiten van de stadsmagistraat geregistreerd was, noteerde de secretaris nog enkele bijzonderheden over de financiële afspraken die hierover met de bestuurders van de buitingen gemaakt waren. Ieder gehucht of wagen zou jaarlijks, en zolang er bij hen geen zieken waren, *tot hulpe vanden onderhalt van onssen pestmeester* 6 gulden bijdragen. Zodra er echter ook bij hen zieken te verzorgen zouden zijn, zou het tarief 12 gulden per wagen per jaar gaan bedragen. In ruil zou de pestmeester dan ook de zieken daar *bystaen ende curreren naer syn mogelicheyt*. Willem Maylars van Donk en Jan Coenens van Oppem bevestigden dezelfde dag de afspraak voor hun wagen. Op 12 mei volgden Jan vanden Roye voor Diepenpoel, Dirick Grauls voor Schakkebroek ende Dirick Ziels voor Wijer.

De pest bleef ook daarna de agenda van de stadsmagistraat bepalen. Op 24 mei gaf de magistraat de secretaris de opdracht in de oude stadskeuren op te zoeken welke regelingen daarin getroffen waren in verband met het bestrijden van de pest. De secretaris maakte daar dadelijk werk van en noteerde op 25 mei 1624 dat hij zes artikelen had teruggevonden die konden helpen bij de bestrijding van de ziekte⁶.

In de eerste plaats verboden de *alde keuren* mensen of waren die afkomstig waren uit *infecte plaetschen* in de stad te *logieren oft herberghen*. Overtreders van deze regel mochten beboet worden met een boete van zes gulden, die verdeeld moesten worden tussen *heere, stadt ende aenbringer*: tussen de vorst, de stad en de persoon die de overtreder aangegeven had.

Een andere regel verbood *geinfecteerde plaetschen* te betreden of met een besmette persoon te *eeten oft drincken oft converseren*. Enkel de personen die *den patienten assisteerden* mochten hetgeen de zieken nodig hadden *tot aen die deure bijbringen*.

Een derde regel schreef voor dat wanneer *iemandt met die gave Godts besocht worde*, en aan de gevolgen daarvan overleed, dat zijn huisgenoten dan tot minstens zes weken na het overlijden binnen moest blijven *sitten met besloeten*

⁴ De buitingen van Herk-de-Stad waren Diepenpoel, Donk, Oppem, Schakkebroek, Terbermen en Wijer.

⁵ Een mud is een inhoudsmaat die in het ancien régime gebruikt werd om hoeveelheden granen te meten. Haar inhoud verschilde van plaats tot plaats. In Herk-de-Stad en omgeving bevatte een mud 338 liter koren.

⁶ Het is niet meteen duidelijk uit welke bron de secretaris deze bepalingen haalde. Zij komen niet voor in de keuren van Herk-de-Stad die Louis Crahay uitgaf in *Coutumes du comté de Looz*, III, Brussel, 1897, p. 378-413.

deuren ende vinsteren, sonder onder het volck te verkeerren. Slechts als dat noodzakelijk was om de bewoners te bezorgen wat zij nodig hadden, mochten de vensters half open. Ook hier mochten overtreders zich verwachten aan een boete van zes gulden aen den heere, stadt ende aenbringer. Daarenboven zouden overtreders voor zes weken uit de stad en de buitingen verbannen worden. Wie deze bepaling een tweede keer zou overtreden moest voor een jaar en een dag verbannen worden, en wie zelfs een derde keer in overtreding gevonden zou worden wachtte naast een straf ook eeuwige verbanning uit Herk-de-Stad.

Voorts schreven de keuren voor dat de huisgenoten van iemand die buitenshuis aan de pest gestorven was, en de huisgenoten van een persoon die besmet geraakt was maar de ziekte overleefde, drie weken binnen moesten blijven, *sonder onder 't volck te verkeerren*. Overtreders stonden dezelfde straffen te wachten als hierboven.

Ook wie niet in een besmette woning woonde, mocht volgens de keuren zolang de ziekte in de stad woedde, niet *buyten haeren huysse gaen wandelen, achter lant, in steden, straeten ende velden*. Dat had immers al tot groote ongemaken en hinder voor de handel geleid, omdat mensen uit naburige steden Herk hadden vermeden en zelf aan inwoners van Herk-de-Stad *access ende passagie* hadden verboden ende geweyghert.

Tot slot, zo vond de secretaris, was het in Herk-de-Stad vanouds verboden *doode lichaemen doen ter aerden bestellen voer die thien uren tsavonts*. Ook na tien uur moest dat met *allen stilicheyt* gedaan worden, om niemandt gheen oirsaecke van *verscrickinghe te gheven*. Ook hier mochten overtreders op een boete van zes gulden rekenen.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Archief van het stadsbestuur van Herk-de-Stad*, nr. 7, f° 22v°-26r°.

Aenneminghe meester Liebrecht Huveneers, pestmeester

Anno 1623 den 17en decembris is meester Liebrecht Huveneers, pestmeester woonende tot Heusden, geaccordeert met Theodericus Palmarts, borghemeester, met ons onderschreven daertoe vanden raide gecommiteert dat heij voor den termeyn van twee maanden naestcoemende int gasthuys sal hebben syn logijs, uuyt ende ingaen, alwaer die stadt hem leveren sal brandinghe, cost ende dranck, ende daerenboven sal men hem op die voors. twee maanden geven hondert guldens ende twee pattacons op die handt tot eenen drinckpenninck, waervoor heij aenneempt met Godts hulpe te cureren allen die gheene die mette gave Godts sullen besmet sijn, reijcke ende arme, oick alle geinfecteerde huysingen te reynighen, die te bevorens geinfecteert syn geweest oft durende synen tydt mochten worden geinfecteert, sonder voerder salaris oft

loon te heyschen van syn curen, visiten oft substantien, alles sonder argelist.

Actum ut supra ter instantien Johannis Hermans, raedt, Matheus Diericx van Heusden ende mey. Signatum N. Taelmans, oppidi secretarius.

Anno 1624 den sestienden aprilis

Sijn gecompareert in stadthuys tot Wuestherck scholtis, schepenen, borghemeester ende raede der stadt voors. ter eenre, ende meester Liebrecht Huveners pestmeester ter andere zyden, ende syn by den anderen veraccordeert als dat meester Liebrecht ende sijn huysvrouwe den jaeren naestcomende sullen personeelyck binnen dese stadt resideren ende onse borgheren, ingeseten ende oock die ondersaeten ende buytinghen bystaen ende cureren die ghene mette gave Godts binnen den voors. termeyn mochten besmett werden ende dat onder conditien naevolghende.

Ierst sal meester Liebrecht alhier syn logijs hebben alwaer men hem die nootsaeckelycke commoditeyt iersdachs sal repareren ende in goeden staet stellen.

Voor yeder cure der geinfecteerden die hey sal cunnen genesen, sal hey vanden selven gecureerden hebben vier guldens, ende van kinderen, te weten noch onbequaem om het H. Sacrament des autuers te nutten, halfgelt.

Maer vande gheene die afflyvich coemen te worden en sal hey gheen gelt hebben. Alsoo hey ook den armen, te weten van den H. Gheest levende, gratis sal gehouden syn te dienen, ende indyen mogelyck is te cureren.

Voor ieder visitatie over eenen die niet geinfecteert en wordt bevonden sal hey hebben een copstuck oft naar discretie, vande kinderen half, vanden armen nyet, soo voors. is.

Allen medicamenten ende droguen, egheen uuytgenomen, sal hey behooren op synen cost te procureren, sonder eenighe patienten te reekenen oft doen betaalen.

Ist saecken dat yemandt van onse ondersaeten van Weyer, Donck, Oppum, Schackenbrouck oft Diepenpoel geinfecteert weerden ende die assistentie des meesters voors. vandoen hebben, sullen den selven nair distantien der plaetschen met keyre oft anderssints doen halen, ende savonts inde stadt wederom leveren, sonder te meughen buyten permutteren sonder consent, ten waere uuytersten noot oft gesteltenis der saecken, de welcke nochtans alhier sal moeten gesignificeert worden.

Op andere dorpen aen dese stadt niet dependerende oft niet mede contribuerende, ten sal hey niet meughen ter oirsaecken van dese infectie iemandt visiteren noch cureren.

Allen huysen die welcke sullen geïnfecteert geweest hebben sal hey sonder eenighen salaris reynighen, roocken etc., ten waere dat lieden van middele 't selve uuyt discretie begeerden te vergelden, die welcke oick allen rieckende kruiden ende allen daertoe van noode sullen moeten leveren.

Den magistraet sal den meester voorss. noch thien oft twelff daghen suppediteren cost, dranck ende brandinghe, ter tydt toe hey sich totte menagie sal gedisponeert hebben, waer teghen hey presenteert synen termeyn van dry jaeren geexspireert synde, soo veel oft meer tydts (indien noot) ons te dienen ende assisteren.

Den meester sal binnen sijnen termeyn voorschreven vrij syn van wacht, schattinghe ende alle stadtservituten, egheen uuytgenoemen, ende dat soo om syn experientie als synder huysvrouwen ontrent de baerende vrouwen als eene wyse-vrouwe, waarvan zey professie is maeckende.

Men sal den meester op die drij jaeren gheven eenen nieuwen mantel, ende syn huysvrouwe een nieuwe huijcke, costende tsamen vyffendertich guldens.

Daerenboven sal hey voor pensioen trecken vanden H. Gheestmeester jaerlicx vier mudden corens ende vande borg-hemeesters hondert guldens los gelt ende goede betaelinghe, de welcke hey sal meughen heysschen metten jaer, halff jaer oft metten vierendeel jaers, alles sonder argelist.

Ende alsoo over ettelycke daeghen die geswoeren vande buytinghen int stadthuys met ons waeren geacordeert dat yeder waghē tot hulpe vanden onderhalt van onssen pestmeester soude gheven sess gulden jaerlicx, indyē sy niet en weren geïnfecteert, maer indyē eenighe van haer worden geïnfecteert, dat yeder waghē dan jaerlicx sal geven twelff gulden, onder condite dat onssen meester voorss. haer altesamen sal comen bystaen ende curren naer syn mogelicheyt, op conditie nochtans hier voor uuytgedrukt, soo hebben op heden gecompereert Willem Maylars geswoeren van Donck ende Jan Coenens van Oppum, ende hebben 't selve contract met stipulatie geconfirmiert met advys (soo sey seyden) van haer gemeynten. Soo 't selve oick gedaen hebben inden raide xii may anni 1624 die geswoeren Jan vanden Roye voor Diepenpoel, Dirick Grauls voor Schackenbrouck ende Dirick Ziels van Weyer, ende is in houden van heeren vande raede gekeert.

Puncten ende ordonnantien op het reiglement der borghe-ren ende inwoenderen der vrijheyt deser stadt ende haer buytinghen in tyde der gaven Godts, geextraheert uuyt alde keuren, deur ordonantie vanden alden ende nieuwen raedt anno 1624 den 24 maij.

Is geordonneert inden iersten dat niemant eenighe personen oft waeren, coemende uuyt infecte plaetschen, en sal logieren

oft herberghen, op pene van sess gulden aenden heere, stadt ende aenbringer.

Op poene van igelycken is geboden dat niemant in eenighe geïnfecteerte plaetschen en sal ingaen oft metten geïnfecteerten eeten oft drincken oft converseren, ten waere dat men den patienten assisteerten, hem tot aen die deure zijn nootheyt bij bringende.

Woordt oick verboeden, soo verre iemandt met die gave Godts besocht worde, ende yemandt inden selven huysē storve, dat allen het huijsgesin daer van sess weecken naer die doot vanden lesten gestorven en sitten sal met besloeten deuren ende vinsteren (halff oepen vinsteren met discretelyck somtyts om den insittende synen noot alsoo te meughen verheyschen ende anders nyet), sonder onder het volck te verkeeren, op pene van sess guldens aen den heere, stadt ende aenbringer, ende daerenboven van ander sess weecken daernaer uuyt die stadt ende haer vreyheyt gebannen te worden. Soo verre hey anderwerff den gebott ongehoersaem waere op pene van jaer ende dach gebannen te sijn ende voor die derde reyse van by den heere eewelyck gebannen te worden in soo verre hey dan ongehoersaem is gestrafft te worden als infracteur.

Dan soo wye syn patienten uuyt den huysē doet ende buyten sterven, insgelycken daer een huys geïnfecteert is, al ist saecken datter niemant en sterft, sullen allen die gheene die daer in huys zyn, dry weecken insitten, sonder onder 't volck verkeeren, op pene van sess gulden ende sess weecken gebannen te syn. Soo verre anderwerff gebott ongehoersaem waere, op pene als voor van jaer ende dach gebannen te worden voor die derde reyse op pene als voor van eewelyck gebannen te syn.

In gelycke pene vallen den ghene die voor die voorss. gepresigeerde termeynen buyten haeren huysē gaen wandelen, achter lant, in steden, straeten ende velden, waerdeur lieden haer mochten verscricken, tenderende tot groote ongemaecten alsoo 't selve alreede heeft gecaueert tegenwordich dat eenighe onse naburighe steden ons aldus sijn schouwende, dat ons by haer deur generael edict access ende passagie is verboden ende geweyghert.

Moet oick regard genoemen worden dat niemant syn doode lichaemen en sal doen ter aerden bestellen voer die thien uren tsavonts, dan sullen nae die ure voorss. die selve met allen stillicheyt doen begraven, om niemant gheen oirsaecke van verscrickinghe te gheven, soo wye ter contrarien dede, vallet in een pene van sess gulden te verdeylen als boven.

xxva maij 1624

Rombout Nijssen

